

Rafał Czachor

"Становление партийной системы
Республики Польша", И. И.
Жуковский, Калининград 2010 :
[recenzja]

Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego nr 1, 158-163

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Rafał Czachor

И. И. Жуковский, *Становление партийной системы Республики Польша*, Издательство РГУ им. И. Канта, Калининград 2010, 184 стр.

Dwadzieścia lat pluralizmu i budowy systemu partyjnego w Polsce daje podstawy do podsumowań i ocen tego procesu. Recenzowana monografia kaliningradzkiego politologa, eksperta do spraw polskich Igora Żukowskiego jest pierwszym tak wyczerpującym rosyjskojęzycznym badaniem poświęconym procesowi tworzenia polskiego systemu partyjnego w latach 1989-2009.

Praca składa się z dwóch części. Pierwsza stanowi metodologiczne wprowadzenie do problematyki badań nad systemami partyjnymi w Europie Środkowej, druga, zasadnicza część monografii jest poświęcona opisowi systemu partyjnego Polski. Jest on traktowany jako przykład udanej transformacji demokratycznej, jednak charakteryzującej się specyficznymi cechami, które – jak zakłada we wstępie autor – są pokłosiem komunistycznego doświadczenia. Zdaniem Igora Żukowskiego, analiza procesu budowy polskiego systemu partyjnego może być przydatna w kontekście przyszłości rosyjskiej sceny politycznej.

Pierwszą część recenzowanej rozprawy rozpoczyna metodologiczne studium badań nad systemami partyjnymi. Definiując przedmiot swoich badań, autor odwołuje się do definicji Maurice Duvergera, mówiącej, że system partyjny to „konfiguracja partii politycznych, funkcjonująca na bazie szczególnego rodzaju stabilnych praktyk w ramach ustrukturyzowanej przestrzeni politycznej” (s. 8). Powołując się na specyfikę parlamentaryzmu państw postkomunistycznych, Żukowski za relewantne politycznie określa wszystkie partie parlamentarne, co stoi w sprzeczności z koncepcją Giovanni Sartori. Politolog omawia również dwa różne podejścia do procesu tranzycji państw Europy Środkowej, wyzwolonego *pierestrojką*. Pierwsze z nich traktuje przemiany jako przejaw Huntingtonowskiej „trzeciej fali demokratyzacji” oraz część globalnego procesu demokratyzacji; drugie rozpatruje demokratyzację byłego obozu socjalistycznego jako fenomen nie poddający się schematom

opisującym „trzecią falę” oraz demokratyzację w innych częściach świata (np. w kontekście teorii Juana J. Linza, procesów politycznych zachodzących na kontynencie latynoamerykańskim w latach 70.), gdyż wydarzenia w Europie Środkowej zachodziły gwałtownie i radykalnie, a nie ewolucyjnie (za wyjątek można traktować Węgry, gdzie miejscowa partia komunistyczna sama inicjowała zmiany). Żukowski przychyła się do drugiego stanowiska, podkreślając indywidualny charakter procesów, uwzględniający specyfikę m.in. lokalnej tradycji i kultury politycznej. W przypadku współczesnej Polski jest to przeplatanie się konfliktów społeczno-ekonomicznych z orientacją ideową na osi lewica-prawica, w tym kwestii światopoglądowych, stosunku do komunistycznej przeszłości, „Solidarności”, czy wartości chrześcijańskich.

Druga część monografii Igora Żukowskiego ma na celu prześledzenie procesu budowy systemu partyjnego Polski. Badacz rozpatruje to zjawisko jako pokonywanie komunistycznego doświadczenia, likwidację dziedzictwa PZPR, stabilizację systemu wyborczego i spowszednienie życia politycznego i partycypacji w nim. Stwierdza on, że system partyjny Polski zmierza ku petryfikacji, a pokonanie komunistycznego dziedzictwa możliwe jest przy spełnieniu czterech warunków: 1) rozszerzenie spektrum politycznego, zakończenie rywalizacji wzdłuż linii podziału „postkomuniści” vs. „postdemokratyczna opozycja”; 2) spowszednienie polityki, neutralizacja wpływu okresowych, niestałych konfliktów społecznych na życie polityczne; 3) likwidacja dominacji w systemie partyjnym ugrupowania wywodzącego się z partii rządzącej w czasach komunizmu; 4) stabilizacja zachowań wyborczych, elektoratu i politycznej świadomości obywateli.

Rozważania w tej części rozpoczyna przedstawienie konstytucyjnego systemu organów władzy państwowej oraz prawne umocowanie partii politycznych w Polsce. Omówiono także wpływ ordynacji wyborczej na polaryzację parlamentu oraz ilość partii, którym udawało się zdobyć mandaty. Autor stwierdza, że od samego początku polski system partyjny demonstruje tendencję do pragmatyzacji konkurencji politycznej, wyrażającą się stworzeniem i zachowaniem jasnych ram instytucjonalnych partyjnej konkurencji, zapewnieniem równych i jasnych możliwości uczestnictwa

w życiu politycznym równoległe ze sprzyjającym trendem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju (s. 75).

Podjmując się analizy wpływu czynników zewnętrznych na proces tworzenia się systemu partyjnego, badacz podkreśla zmiany w strukturze społecznej, jakie zaszły po 1989 roku. Żukowski stwierdza, że o ile formalne proces transformacji instytucjonalnej zakończył się wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej, to proces transformacji społecznej wciąż trwa. Narzędziem służącym zmianom społecznym było stymulowanie mobilności, pokonywanie terytorialnych, wiekowych, zawodowych, prawnych, statusowych, ekonomicznych i konfesyjnych czynników homogenizacji grup społecznych (s. 77). Efektem tego procesu jest pojawienie się – z osób, które w okresie transformacji odniosły sukces – klasy średniej. Z drugiej strony niższe warstwy robotników i rolników okazały się najbardziej poszkodowanymi grupami społecznymi okresu transformacji. W nich badacz zauważa potencjał negacji dorobku dwudziestolecia demokracji. Wobec niezmiennie deklarowanego przez wszystkie kolejne rządy postulatu włączenia Polski do UE, to właśnie w eurosceptycyzmie mogłoby znaleźć ujście niezadowolenie. Żukowski zaznacza jednak, że w polskim życiu politycznym i polityce wewnętrznej eurosceptycyzm zamienił się w eurorealizm, rozumiany jako zasadnicza zgoda i akceptacja idei europejskiej przy krytyce istniejącego porządku i praktyce funkcjonowania Unii Europejskiej. Jednocześnie badacz słusznie zaznacza, że postępuje oderwanie życia politycznego od realnych problemów społecznych. Politycy przestają być rzecznikami rzeczywistych interesów i problemów społecznych, czego dowodzą przytaczane przez badacza wyniki sondaży, w których coraz mniej wyborców deklaruje zaufanie do polityków (s. 82). Sytuacja ta, wzmagana okresowymi skandalami m.in. korupcyjną „afery Rywina”, sprawia, że rośnie popularność marginalnych partii. W efekcie, jak słusznie zauważa Igor Żukowski, możliwe jest pojawienie się nowych sił politycznych i nowych liderów, odżegnujących się od dotychczasowych elit i deklarujących reprezentację tych spraw społecznych, które do tej pory nie zostały zagospodarowane przez relewantne partie polityczne (słuszności tezy dowodzi sukces Samoobrony z hasłami „oni już rządzą” w wyborach w 2001 i 2005 roku, czy sukces Ruchu Pali-

kota pod hasłami antyklerykalizmu, legalizacji marihuany i związków homoseksualnych w 2011 roku).

Autor słusznie zauważa, iż polska scena polityczna pokonuje dziedzictwo komunizmu, czego dowodem jest zacieranie się głównej linii podziału na partie postkomunistyczne i postsolidarnościowe. Na główny plan wchodzi kwestie ideologii i wartości oraz modelu organizacji państwa. W pracy właściwie scharakteryzowano także właściwy dla Polski terytorialny zasięg popularności poszczególnych partii. Tak zwana „ściana wschodnia” pozostaje ostoją konserwatyzmu, podczas gdy „front zachodni” wyraża nastroje liberalne i cechuje się innowacyjnością i mobilnością (s. 89)

Analiza rozwoju systemu partyjnego w Polsce została przeprowadzona w oparciu o sześć cykli wyborczych. Zgodnie z nimi, pierwszy etap rozpoczął się po „okrągłym stole” i charakteryzował się defragmentacją obozu solidarnościowego, skrajną polaryzacją i fragmentacją sceny politycznej. Drugi etap miał miejsce po wyborach prezydenckich w 1990 roku: obóz solidarnościowy dzieli się na dwa bloki – Unię Demokratyczną, skupioną wokół Tadeusza Mazowieckiego oraz Porozumienie Centrum przy Lechu Wałęsie. Na lewej flance sceny politycznej postępuje konsolidacja Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Trzeci etap – po wyborach parlamentarnych w 1991 roku, gdy mandaty rozdzielono według metody Hare-Niemeyera scena polityczna pozostawała maksymalnie spolaryzowana i zdefragmentowana. Wybory parlamentarne z 1993 roku rozpoczynają (czwarty) okres konsolidacji systemu wyborczego: wyraźne są tendencje dośrodkowe a na parlamentarnej scenie pozostaje zaledwie 6 relewantnych partii politycznych. Piąty okres po wyborach parlamentarnych z 1997 charakteryzuje się maksymalizacją konfrontacji na linii obóz poskomunistyczny-obóz postsolidarnościowy. Sukces SLD w wyborach z 2001 roku przy rozpadzie rządzącego w poprzedniej kadencji AWS rozpoczyna szósty etap rozwoju systemu partyjnego. Charakteryzował się on spadkiem konfrontacyjności na linii lewica-prawica przy wzroście popularności partii populistycznej Samoobrony RP i katolickiej Ligi Polskich Rodzin. Siódmy etap rozpoczął się wraz z wyborami parlamentarnymi w 2005 roku, które oznaczały krach SLD i przejście władzy przez prawicę.

Na bazie swoich wywodów badacz dochodzi do uzasadnionych konkluzji, 1) system partyjny Polski ma silny charakter konfliktowy, przejawiający się w ostrym ścieraniu się rządzących i opozycji; 2) następuje stała zmiana rządzących po wyborach parlamentarnych (do 2011 roku żadna partia nie wygrywała dwa razy z rzędu); 3) zacierają się ideologiczne różnice pomiędzy siłami postkomunistycznymi i prawicą przy ogólnej deideologizacji programów najbardziej relewantnych partii; 4) zauważalny jest spadek zaufania społecznego dla parlamentu i negatywna ocena działalności partii; 5) postępuje tendencja do indywidualizacji polityki (s. 104).

Analiza konfiguracji polskiego systemu partyjnego prowadzi autora do ujawnienia kilku pól, podłoży, na których kształtowały się partie: 1) ugrupowania o proweniencji antykomunistycznej, wywodzące się z Solidarności; 2) partie postkomunistyczne, powstałe na gruzach PZPR i jej satelitów; 3) nowe partie polityczne, powstałe w czasie rozwoju systemu partyjnego jako rezultat konfliktów społeczno-politycznych okresu transformacji (s. 113). W nowych partiach (Samoobrona RP i LPR) autor dostrzega zagrożenie dla stabilizacji systemu partyjnego, głównie ze względu na radykalizm działania (np. blokowanie przez Samoobronę przejść na granicy z Obwodem Kaliningradzkim).

Przeprowadzone przez Igora Żukowskiego badanie pozwoliło mu na postawienie kilku dotyczących perspektyw rozwoju systemu partyjnego Polski. Stwierdzał on, że, po pierwsze, z czasem zaniknie postkomunistyczny charakter tego systemu, a będzie to wynikiem osłabienia pozycji SLD. Rozpad SLD miało przyspieszyć wyjście z jego składu SdRP i pojawienie się nowego lidera lewicy w osobie Marka Borowskiego. Po drugie, zaniknie obecny w polskim życiu politycznym silny ładunek konfrontacyjności. Spowoduje to spadek mobilizacji elektoratu i obniżenie frekwencji. Po trzecie, postępować będzie konsolidacja systemu partyjnego. Na scenie politycznej utrzymają się wielkie partie a wyborcy nie będą skłonni głosować na partie nerelewantne. Ponadto badacz twierdzi, że wzrośnie aktywność partii nerelewantnych, co wymusi na nich sytuacja polityczna. Płaszczyzną tej aktywności, zdaniem autora monografii, będą wybory do europarlamentu, traktowane z reguły jako mniej ważne i prestiżowe. Po czwarte, ustabilizują się praktyki

konkurencji politycznej, co potwierdzi odejście od postkomunistycznego doświadczenia.

Autor swoje badanie uzupełnił o odniesienie systemu partyjnego Polski do systemów innych państw Europy Środkowej. Stwierdza on, że najbardziej ustabilizowane systemy partyjne posiadają Węgry i Republika Czeska, choć zasadniczo systemy wszystkich państw Grupy Wyszehradzkiej są do siebie podobne. Pracę kończą dwa podrozdziały: poświęcony *genderowemu* wymiarowi procesu politycznego (jego autorem jest J. Pietrowa, doktorantka kaliningradzkiego uniwersytetu) oraz „bałtyckiemu kierunkowi” polskiej polityki zagranicznej.

Publikacja Igora Żukowskiego jest bardzo dobrym, zwartym studium poświęconym kształtowaniu się systemu partyjnego Polski. Autor prezentuje bardzo dobrą znajomość literatury przedmiotu. W rozdziale metodologicznym odwołuje się do najbardziej uznanych badaczy problematyki systemów partyjnych, korzystając także z dorobku polskiej politologii, szczególnie „wrocławskiej szkoły politologicznej”. Również druga część pracy bazuje na gruntownej i rozległej znajomości polskiego życia politycznego po 1989 roku. Warto z uznaniem zaznaczyć, że autor nie bał się przedstawić i uzasadnić własne tezy dotyczące kierunku ewolucji tak niepewnego systemu partyjnego jak polski w okresie przejściowym. Monografia jest niewątpliwie cennym wkładem w rosyjskie badania nad procesem transformacji Polski po 1989 roku.